

KAKO SE LEA ROZENCVAJG SPASILA 1941. GODINE

Lea Rozencvajg-Bogdanov, rođena je u Osijeku 9. juna 1916. godine, u porodici Eduarda i Olge Rozencvajg, rođene Braun. Imala je dve godine starijeg brata Ota. Svi članovi Leine najuže porodice stradali su tokom 1941. godine. Brat Oto se odmah priključio partizanima i poginuo je u prvim sukobima sa Nemcima. Otac i majka, kao i očeva mama, koji su se 1938. preselili u Beograd, umoreni su u logorima na Sajmištu i u Topovskim šupama.

Lea je 1934. postala aktivan član Hašomer hacaira, spremajući se za iseljenje u Palestinu. Odloživši aliju dok ne završi Medicinski fakultet, koji je upisala 1935. u Zagrebu, Lea je Drugi svetski rat zatekao odvojenu od porodice. Lea je jedini preživeli član svoje uže i šire porodice. Tokom rata radila je kao medicinska sestra u izbegličkim domovima za decu, u okupiranoj Srbiji, uzevši ime Olgica Rodić. U izbegličkom domu u Arandjelovcu je upoznala Savu Bogdanova, za koga se udala 1943. godine. Nakon rata, Lea ubrzo završava nekoliko preostalih ispita na Medicinskom fakultetu, započevši specijalizaciju iz mikrobiologije. Tokom godina postala je priznat i cenjen naučni radnik, lekar, profesor i dobitnik mnogih naučnih priznanja. Ima kćerku Brancku, i unuka Borjana.

Dr Lea Rozencvajg, udata Bogdanov, preminula je 1983. godine u Beogradu, u činu penzionisanog pukovnika JNA i profesora mikrobiologije na Vojno medicinskoj akademiji.

Još u detinjstvu, Eduard Rozencvajg. Lein otac, pokazao je živo interesovanje za čitanje knjiga. Bio je bistar i povučen dečak. Roditelji su odlučili da ga školuju. Njegova majka Marija (rođena Vajs, 1860) povela ga je, kad je imao 14 godina, u Peštu da bi počeo da uči za rabinu. U heder je bio primljen i tada je počelo traganje za porodicom kod koje bi Eduard živeo dok se školuje. Međutim, njegovoj majci ni jedna porodica nije bila dovoljno religiozna, ni dovoljno „košer“ da bi kod nje ostavila svog sina. Tako je Eduard, umesto da se školuje za rabinu u Pešti, poslat u Osijek da se priuči za trgovačkog pomoćnika. Oko 1913. godine oženio se Olgom Braun. Ubrzo se rađaju deca, prvo sin Oto a zatim kćerka Lea.

Porodica Rozencvajg: otac Eduard i majka Olga (sede), sin Oto i kći Lea

Eduard Rozencvajg postaje ortak u radnji muške galanterije „Fac-hat i drug“ u Osijeku, oko 1924. godine. Međutim, u vreme svetske krize, radnja je propala. To je Eduarda veoma pogodilo. Povukao se u sebe i molitve. Tada je cela porodica ostala bez prihoda. Žena Olga se pokazala praktičnom i ubrzo je preuzela brigu o izdržavanju porodice. Počela je da pere i pegla veš za druge porodice. To joj nije smetalo da se svakog popodneva lepo dotera i izađe u „Gradsku kafanu“ na popodnevnu kafu sa prijateljicama.

Eduard je, 1938. godine, dobio zaposlenje kod firme „Vukojičić i sinovi“, u Zemunu. Preseljava se u Beograd sa ženom i svojom majkom, koja je živela sa njima. Sin Oto je ostao u Osijeku gde je imao zaposlenje. Lea je studirala medicinu u Zagrebu, izdržavajući se od davanja časova. Roditelje je posećivala tokom studentskih ferija.

Neposredno po nemačkoj okupaciji 1941. godine, prilikom popisa Jevreja u Beogradu, Lea nije popisana zato što se u to vreme nalazila u Zagrebu gde je, kao apsolvent Medicinskog fakulteta, nameravala da završi studije u septembarskom ispitnom roku. Međutim, fakultetske vlasti Nezavisne države Hrvatske nisu dozvolile polaganje ispita Jevrejima, čak ni apsolventima.

Lea je došla kod roditelja u Beograd, koji su stanovali u Karađorđevoj 3. U kući je zatekla mučnu atmosferu. Otac Eduard se bio sasvim povukao u sebe a majka je predano šila i plela kako bi se prehranili.

Roditelji su zahtevali da se Lea odmah prijavi u popis Jevreja, kao što su i oni poslušno uradili. Lea je odbila. Obilazila je prijatelje tražeći kako da spasi roditelje, omamu i sebe. Prilikom izlazaka nosila je majčinu žutu traku.

Jednoga jutra došli su Nemci i odveli Leinog oca, majku i omamu, kako je Lea zvala svoju baku. Pošto Lea nije bila na spisku, a u vreme odvođenje roditelja nije bila kod kuće, nisu je ni tražili. Po povratku kući, saznala je šta se dogodilo. Otac je odveden u Topovske šupe a majka i omama su odvedeni na Sajmište. Pokušala je da im odnese odeću, obuću i hranu. U Topovskim šupama videla je oca iz daljine, paket su prihvatili stražari, a Sajmištu nije mogla ni da priđe.

SA PROMENJENIM IMENOM U ŠUMADIJI

U Karađorđevoj 1 stanovala je porodica Aleksić / Jakovljević sa kojom se Leina porodica sprijateljila. Sa ovom porodicom Rozencvajgovi su se upoznali 1938. godine.

Videvši šta se dešava, komšije, porodica Aleksić / Jakovljević, kao i drugi Leini poznanici predložili su Lei da pokuša da se spasi tako što bi promenila identitet i zatim da, sa promenjenim imenom, ode u neko manje mesto u Srbiji. Lea je pristala.

Zbog velikog priliva izbeglica iz Hrvatske, Bosne i Slovenije i potrebe njihovog zbrinjavanja, Vlada Milana Nedića osnovala je Komesarijat za izbeglice u Beogradu. Taj Komesarijat bio je ovlašćen od Vlade Srbije da registruje izbegla lica i izdaje izbegličke legitimacije, na osnovu dokumenata i svedoka. Mile Jakovljević je pribavio otpusnicu iz bolnice, na ime: Olgica Rodić, rođena 1918. u Drvaru, lečena od šizofrenije. Sa tom otpusnicom i dva svedoka, od kojih je jedan bio Mile Jakovljević, dobijena je izbeglička legitimacija. Tako je Lea Rozencvajg u oktobru 1941. postala Olgica Rodić, po zanimanju bolničarka, rođena u Drvaru.

Početak novembra 1941. godine prijatelji su joj predložili da se uputi u Arandelovac. Lea je krenula na put sa sasvim malo novca dobijenog od prijatelja, autobusom čiji je vozač bio izbeglica, ali iz Slovenije. Mile Jakovljević ga je zamolio da se nađe „Olgici“ na putu i pomogne joj pri smeštaju. Autobus su zaustavili četnici kod sela Banja (između Mladenovca i Arandelovca) i izvršili legitimisanje putnika, od kojih je nekoliko moralo da prekine putovanje, jer su ih četnici uhapsili. Prilikom tog pretresa i pregleda legitimacija Olgica je pomislila da je to kraj. Međutim, sve je prošlo u redu zahvaljujući obrazloženju koje je za Olgicu, kao izbeglicu iz Bosne, dao šofer.

Lea početkom 1944. godine

Dolaskom u Arandelovac, šofer ju je odveo kod čika Cveje i tetke Cajе, za koje je znao da izdaju strancima prenoćište. Njihova kuća je bila mala, nekomforna i u neposrednoj blizini železničke stanice. Olgica je dobila krevet u sobi u kojoj je privremeno boravila rođaka tetke Cajе.

Prvu noć Olgica je provela budna, u košmarnom razmišljanju o tome gde se našla, kako će se snaći i sačuvati glavu, i o nesrećnoj sudbini roditelja, brata i bake i drugih svojih sunarodnika.

Posle dan-dva neizlaska iz kuće, u strahu od nepoznatog okruženja, videvši da ostaje bez sredstva

za život, počela je da traži posao.

Prvo je pokušala da nađe svoje dalje rođake, koji su živeli u Beogradu i imali vikend kuću u Arandelovcu. Naišla je na zatvorenu kuću. Kasnije je saznala da su rođaci uspeli da prebegnu u Italiju.

STRAH OD SESTARA, KOLEGINICA SA STUDIJA

Zatim se prijavila izbegličkoj kancelariji gde su joj omogućili da dobije bonove za hranu u izbegličkoj kuhinji. Pošto je Lea rekla da je bolničarka, potražila je posao u Srpskoj zdravstvenoj zadruzi, u kojoj je upravnik bio dr Srpko Vukanović. U nedostatku stručnog pomoćnog osoblja, dr Vukanović je Olgici ponudio posao, odredio platu, koja je jedva pokrivala troškove stanovanja. Zbog znanja medicinske termino-

logije i latinskih izraza, dr Srpko Vukanović je posumnjao da Olgica Rodić nije samo bolničarka. Lea je uklonila njegovu sumnju rekavši mu da je počela da studira medicinu, ali da je zbog rata morala da prekinu studije.

Krajem decembra 1941. ili početkom januara 1942. godine na glavnoj arandelovačkoj ulici Olgica je iznenada ugledala svoje kolegice sa studija u Zagrebu, Mirjanu i Tijanu Mikić, koje su na fakultetu bile poznate kao nacionalistički opredeljene. Uplašena od mogućnosti susreta sa sestrama Mikić, koje su je poznavale kao Jevrejku i levičarku, odlučila je da odmah napusti Arandelovac.

U Beogradu je odsela kod svoje mlađe kolegice sa studija u Zagrebu, Smiljke Rebić, u koju je imala puno poverenje da je neće izdati. Smiljka je stanovala sa svojim roditeljima, u malom stanu. Zbog velikog broja izbeglica, početkom 1942, Komesarijat za izbeglice nastavio je da osniva izbegličke domove u većini banjskih mesta širom Srbije. Potreba za stručnim licima je bila velika i Olgica se, zajedno sa Smiljkom Rebić, prijavila za mesto bolničarke u izbegličkom domu. Olgici je prvo bilo ponuđeno mesto bolničarke u izbegličkim domovima u Arandelovcu, što nije mogla da prihvati jer se upravo sklonila iz Arandelovca. Smiljka, a zatim i Olgica, dobijaju posao u Vrnjačkoj Banji, gde su pravi identitet Olgice znali samo Smiljka Rebić i njen prijatelj Dušan Čalić, koji je radio u tom domu.

Krajem 1942. godine, zbog velikog priliva izbegle male dece iz Bosne, sa i bez roditelja, Komesarijat za izbeglice formira dom namenjen predškolskoj deci u mestu Letnjikovac, kod Šapca.

Olgica, sa vaspitačicama, sestrama Borkom i Ankom Gajić, izbeglicama iz Bosne, dobija premeštaj u izbeglički dom u Letnjikovcu. Tu se sprijateljila sa sestrama Gajić i dr Boškom Živkovićem, stekavši veliko poverenje u njih. Jednom prilikom im je ispričala svoju sudbinu, rekavši da je Jevrejka. Olgica je bila uverena da je neće potkazati. I, bila je u pravu.

Uslovi u domu bili su veoma teški. I deca i osoblje bili su smešteni u starim, trošnim barakama, u kojima se čistoća teško održavala. Hrane je bilo malo, i teško se nabavljala. Deca su bila neuhranjena i slabo odevena.

U jesen 1943. Komesarijat za izbeglice donosi odluku da predškolsku decu premesti u „Dom Srpske Majke“ u selu Bukovik, u blizini arandelovačke banje, gde su uslovi života bili prilagođeni tom uzrastu.

U septembru 1943. godine dolazi do preseljenja. Olgica ne prihvata ponudeni premeštaj u Arandelovac, strepeći od mogućnosti ponovnog susreta sa sestrama Mikić.

U to vreme bio sam knjigovođa i blagajnik Srpskih Izbegličkih domova u Arandelovcu. Osoblje izbegličkih domova bile su izbeglice iz Bosne, Hrvatske i Slovenije, sa izuzetkom nekoliko meštana. Upravnik domova bio je dr Sima Grozdanić, izbeglica iz Sremskih Karlovaca. Posle njegovog hapšenja postavljen je Jovo Čubrilo, izbeglica iz Hrvatske. Atmosfera u Upravi domova među stručnim osobljem bila je dobra, ljudi su lepo i predano radili. Očekivalo se da se rat završi. Živeli smo kao porodica, nošeni željom da dođe do oslobođenja zemlje. Svakog meseca, nekad i češće, putovao sam u Beograd da bih predao mesečni obračun troškova domova i izbegličke kuhinje.

Jednom prilikom vaspitačice Borka i Anka Gajić požalile su se rekavši mi da je bolničarka neophodna za održavanje zdravstvenog stanja dece. Predložile su da pomognem i zahtevam, preko personalnog odeljenja Komesarijata za izbeglice, da Olgica prihvati taj premeštaj. Istovremeno su obavestile Olgicu da u izbegličkim domovima vlada povoljna atmosfera, da „Srpska Majka“ nije u samom Arandelovcu već pored njega, u selu Bukoviku, i da veruju da nema razloga da se brine za svoju ličnu sigurnost.

U Beogradu, septembra 1943, posetio sam načelnika personalnog odeljenja dr Novkovića, koji me je obavestio da je Olgica Rodić odbila da ide u Arandelovac. Odgovorio sam: „Ako neće da prihvati premeštaj, vi je otpustite“. Dr Novković je pozvao Olgicu u Beograd, obavestio je o odluci i savetovao da ipak prihvati premeštaj. Olgica, ne znajući kuda da se skloni, ohrabrena pozivom sestara Gajić i predškolske dece koja su je zavolela dok se brinula o njima u Letnjikovcu, nevoljno i sa strahom prihvatila je premeštaj u Arandelovac.

SUSRET SA LEOM I VENČANJE „POD USLOVOM“

Bio je izuzetno topao i lep. septembarski dan 1943, kada smo, volonterski, organizovali kuvanje pekmeza od šljiva, bez šećera, za dopunsku zimsku ishranu preko 500 dece. Svi volonteri su bili prljavi i oznojeni jer se pekmez pekao u velikim kazanima i izlivao u pripremljene sandučice za hlađenje i lako uskladištenje. Toj grupi volontera prišla je Olgica Rodić i obratila se pitanjem: ko je Sava Bogdanov, prijavljujući dolazak na dužnost bolničarke. Pokazali su na mene. Bio sam sav umazan od pekmeza. Olgica mi je predala putni nalog i reše-

nje o premeštaju. Pogledao sam je i grubo rekao: „Vi ste ta koja ne želi da dođe kod svoje dece“.

Olgici Rodić je određen smeštaj u sobi sa vaspitačicom Dobrilom Gutalj. Ubrzo sam obavešten da su deca i vaspitačice bili oduševljeni Olgičinim dolaskom, jer je svojom vrednošću i blagošću sve osvojila.

Zbog mog oštrog pristupa prilikom prvog susreta, Olgica se raspitala kod sestara Gajić kakav sam ja to čovek. Dobila je odgovor da sam preke naravi, ali dobar i pravičan. Takođe su joj rekli da ne znam njen pravi identitet.

Lea i Sava 1944. godine u Aranđelovcu, gde su se i venčali

Tih dana je magacioner Tomić, izbeglica iz Banjaluke, slavio svoju krsnu slavu. Na slavi bilo je prisutno nekoliko službenika doma, vaspitačice izbeglice iz Bosne i drugi. Ja sam im se priključio kasnije, pred večer. Tada sam dobro zagledao Olgicu. U jednom momentu, gledajući je preko čaše sa vinom upitao sam je: „Vi ste mi odnekuda poznati?“ Na to pitanje Olgica se vidno uznemirila. Nastavili smo sa slavljem a ja sa udvaranjem. Ubrzo sam bio zaljubljen „do ušiju“. Kad god je to bilo moguće, bili smo zajedno. Dobro se sećam da sam, prilikom odlaska ili povratka iz Beograda, računao ili mislio da sam za svaki zvuk udara točkova u šine bliže Olgici. Jedan od naših razgovora naglo je prekinula i tiho upitala: da li znam da je Jevrejka? Zatim je dodala da će da razume ako prekinem dalje prijateljstvo. Nisam bio iznenađen jer sam sumnjao u njen pravi identitet. Rida kosa, pege, akcenat, koji baš nije mogao biti bosanski, obrazovanje šire

nego bolničarke... Takođe, moju sumnju je potvrdio izbeglica iz Osijeka, berberin Pero, koji je poznavao Ota, Leinog brata. Prilikom jednog šišanja, Pero me je upitao: da li znam da je ona devojka sa kojom me je video dan ranije Jevrejka? Kad sam mu rekao da znam, ispričao mi je da je drugovao sa Otom, da je Olgicino pravo ime Lea, ali nije mogao da se seti prezimena. Pero je održao obećanje da neće odati Leu. Ispričao sam joj na šta se veoma uznemirila. Pokušao sam da je smirim, a zatim dodao: „Udaj se za mene, bićeš tako sigurnija.“ Dugo smo razgovarali, Lea je pristala da se sa mnom venča, ali pod jednim uslovom – kada se završi rat i ako se iz zarobljeništva vrati bolestan ili teže ranjen njen mladić inž. Mirko Fridman (alias Mirko Mirković) iz Zagreba, ona će se smatrati obaveznom da ga neguje, pa će se naš brak raskinuti. Prihvatio sam.

Pripremio sam potrebne dokumente za sebe i Olgicu Rodić, zakažao venčanje u pravoslavnoj crkvi u Bukoviku, za 11. februar 1944. godine. Prethodno sam Olgicu naučio ritualu pravoslavnog venčanja.

U to vreme Arandelovac je bio pod velikim snegom, tako da se u crkvu i iz crkve moglo ići samo po snežnim prtinama. Olgicu sam odvezao, jednim delom puta, na skijama, do crkve. Venčanje je obavio sveštenik Dimitrije Glumbić, izbeglica, koji nije znao pravi identitet neveste. Uz dokumenat o venčanju, izvadili smo novu izbegličku legitimaciju na ime Olgica Bogdanov, rođena u Drvaru... Tim činom Lea se osetila mnogo sigurnije mada su, u Arandelovcu, znali da je Jevrejka: Anka i Borka Gajić, Dobrila Gutalj, Mirjana, Tijana i Braco Mikić, kao i Pero, berberin. Posle rata, kada se pročulo u Arandelovcu da je Olgica Rodić bila Jevrejka, saznali smo od poznanika da je sveštenik Glumbić bio nezadovoljan i da se osećao prevarenim što je venčao krštenog sa nekrštenom.

Venčanju su prisustvovali moja sestra Milena, brat Borivoj, zet Časlav Gaković (koji su došli iz Beograda) i njegov brat Tihomir sa suprugom Olgom, iz Arandelovca. U sali doma „Srpska Majka“ priređen je ručak kome je prisustvovalo oko 50 prijatelja i poznanika.

Već je svima bilo jasno da će Nemačka izgubiti rat pa je ručak prošao u atmosferi iščekivanja skorog kraja rata.

IZ MESTA U MESTO – PA U BORBU

U toku boravka u Arandelovcu, Lea je stupila u vezu sa personalom bolnice Vermahta koja je bila stacionirana u Bukovičkoj Banji. Naime, iznenada se razboleo jedan pitomac Izbegličkog doma, gimnazij-

skog uzrasta. Lekarka doma dr Rumenić i Lea dali su dijagnozu da se radi o akutnom zapaljenju slepog creva. Takođe su zaključili da je bolesnik u takvom stanju da ne može da podnese transport do najbliže bolnice u Kragujevcu, gde bi se intervencija mogla izvršiti. Dr Rumenić, pošto nije znala nemački, odbila je da pokuša da iznudi hitnu operaciju u nemačkoj bolnici. Preuzimajući inicijativu, Lea je organizovala prenos bolesnika do bolnice Vermahta, moleći i zahtevajući da se bolesnik hitno operiše. Oficir je odbio mogućnost da se bolesnik primi. No, upornošću i odličnim poznavanjem nemačkog jezika, Lea je uspešla da joj oficir omogući razgovor sa dežurnim lekarom - hirurgom, kome je stručno izložila stanje bolesnika. Bolesnik je pregledan i odmah operisan. Hirurg se raspitivao kako to da Lea odlično govori nemački jezik? Odgovorila je da je nemački učila u mestu u kome je živela, a zatim na započetim i zbog rata prekinutim studijama...

U aprilu i maju 1944. godine dolazi do povećanog pritiska četnika na mene da im obezbedim ćebad i hranu. Te zahteve nisam mogao da realizujem. Vreme Uskršnjih praznika 1944. proveli smo u Beogradu i doživeli bombardovanje od strane saveznika.

Moja porodica predlaže da svoju majku, sa mojom sestrom Mirjanom, sklonim u Aranđelovac, što ubrzo i činim, iznajmljujući smeštaj u istoj zgradi u kojoj sam stanovao sa Olgicom.

Kako se bližilo leto, pritisak četnika se povećavao a sa Olgicom sam došao do zaključka da je najbolje da se preselimo u neko drugo mesto. Situacija je bila takva da sam bio prisiljen, jednostavno rečeno, da pobegnem iz Aranđelovca u Beograd. Zamolio sam prijatelje u Komesarijatu za izbeglice za premeštaj.

Dobijam premeštaj i posao u knjigovodstvu Komesarijata u Zabeli, kod Požarevca, a Olgica postaje bolničarka u izbegličkom domu u Požarevcu. Do dobijanja premeštaja boravili smo u Beogradu, sklanjajući se od bombardovanja, najčešće kod Stane Ratković, supruge mog najstarijeg brata Nemanje, na Avalskom putu. Prilikom boravka u Beogradu posetili smo Veru Tomanić, Jevrejku iz Osijeka, suprugu inž. Milorada Tomanića koji je bio u zarobljeništvu. Tom prilikom Lea je dobila neku poruku od prijatelja iz Palestine, koja je došla preko Turske u Beograd, jer se u jednom kibucu saznalo da se Lea krije pod promenjenim identitetom, negde u Srbiji.

Jednog dana, za vreme boravka u Beogradu a pre premeštaja u Požarevac, idući Kolarčevom ulicom, Leu prepozna kolegunica sa studija u Zagrebu, Bogdanka Galogaža sa suprugom Milanom Kovačevićem. Istog momenta prešao sam na drugu stranu ulice.

Kada mi je Lea dala znak da nema opasnosti, prišao sam im. Milan i Bogdanka poznavali su dobro Leu Rozencvajg kao levičarku, jer su i oni bili levičari na studijama u Zagrebu. Lea im je rekla da se sada zove Olgica Bogdanov, da sam joj suprug. Lea ni jednog trenutaka nije posumnjala da bi oni mogli da je odaju.

Po dolasku u Zabelu, svi službenici knjigovodstva Komesarijata za izbeglice, sa članovima porodica, dobili su smeštaj u velikoj zajedničkoj hali gde se spavalo na podu po kome su bile prostrte slamarice. Odmah po oslobođenju Beograda otišli smo iz Zabele... Pred nama je stajao neizvestan rastanak, jer smo odlučili da se priključimo vojsci u oslobađanju ostatka Jugoslavije. Posle nekoliko dana boravka u Beogradu, 28. oktobra 1944, Lea se prijavila u NOVJ. Raspoređena je u sanitet Prve proleterske divizije, na Sremski front. Bila je izuzetno zadovoljna i srećna sto više ne mora da krije svoj identitet i nacionalnu pripadnost. Brojni poznanici sa studija bili su na visokim položajima u tadašnjem vojnom sanitetu (Voja Đukanović, Đani Popović i drugi). Kako sam bio rezervni pilot, upućen sam u Vazduhoplovni centar u Pančevu na preobuku za pilota jurišnih aviona i, po obuci, raspoređen u 421 vazdušni jurišni puk, Vazduhoplovstva NOVJ.

RADOST U NIŠU – ROĐENJE KĆERKE

Prilikom rastanka dogovorili smo se da vezu održavamo preko moje porodice koja je stanovala u Francuskoj ulici u Beogradu.

Koristeći odsustva, do završetka rata, uspeo sam da dva puta posetim Leu, čija je bolnica bila stacionirana u Rumi. To su bila teška putovanja, jer saobraćaj nije bio uspostavljen.

Koristio sam vojna vozila koja su išla u tom pravcu, a dobar deo puta prelazio sam pešice.

Odmah po oslobođenju zemlje Lea, je upućena u novoosnovani Dom vojnih studenata u Zagreb radi dovršavanja započetih studija. Diplomirala je u februaru 1946. godine sa najvišom ocenom, dok sam ja, sa svojim pukom, premeštan iz Sombora u Skoplje, a zatim u Niš.

Kada je Lea doktorirala, nalazio sam se na vojnoj službi u Nišu. Ona je, u činu poručnika JNA sanitetske službe, dobila u junu 1946. raspored za službu u Vojnoj bolnici u Nišu. U maloj iznajmljenoj garsonjeri, otpočeli smo ponovo naš zajednički život. Kako nisam bio sklon vojnom pozivu, na moj zahtev demobilisan sam u avgustu 1946. i otišao u Beograd radi zaposlenja. Tako se završio naš kratkotrajan zajednički vojni život. U Beogradu sam odmah našao zaposlenje. Pošao

sam po Leu u Niš, obezbedio prevoz za Beograd. Uoči puta došlo je do prevremenih trudova tako da sam Leu morao da odmah smestim u porodiljsko odeljenje Niške bolnice, gde su uslovi bili veoma nepovoljni. U takvim uslovima, u septembru 1946. rođena je naša kći kojoj smo dali ime Branka. Ubrzo, Lea je dobila premeštaj u Vojnu bolnicu u Beogradu. Dopusetali smo u Beograd i smestili se u stan kod mojih u Francuskoj ulici, mada je stan bio prepunjen, zbog teških stambenih prilika koje su tada vladale. Ipak, uz velike napore, uspeo sam da obezbedim useljenje u jednu garsonjeru na Kosančićevom vencu 2.

Tako je otpočeo naš život u Beogradu.

Međutim, u januaru 1947. godine, Lea se razbolela od trbušnog tifusa. Njena bolest i oporavak trajali su oko osam meseci.

U prvim posleratnim godinama život nije bio jednostavan. Uz sve to, neočekivano, ostao sam sa bebom od tri meseca. Brinuo sam se o našoj maloj kćerki kako sam znao i umeo. Pre odlaska na posao odnosio sam Branku kod moje sestre, a još češće kod majke Bogdanke Kovačević. Po povratku sa posla preuzimao sam brigu o Branki. Posle izvesnog vremena našao sam devojkju, koju sam obučio da neguje dete, onoliko koliko sam umeo. Ta devojkja je čuvala Branku dok sam bio na poslu. Leina bolest je bila veoma teška. Da bih je ohrabrio, ponekad i po veoma nepovoljnim vremenskim prilikama, a nekoliko puta i po vetru i vejavici, odnosio sam Branku u bolnicu. Leu bi doveli do prozora, odakle je, makar iz daljine, mogla da vidi svoju kćerku.

Kada se Lea najzad vratila kući, bila je zapanjena Brankinim izgledom. Bucmasta beba koju je ostavila pre odlaska u bolnicu se, i pored sve brige, pretvorila u mršavu, neuhranjenu bebu. Shvatili smo da je razlog bio u tome što je devojkja, koja ju je čuvala, prosipala deo mleka kako se ja ne bih ljutio što ga Branka nije popila. Ubrzo se Lea postarala i Branka je ponovo dobro napredovala.

BRAK BEZ „ODLOŽNOG USLOVA“

Neophodno je pomenuti rasplet našeg bračnog dogovora iz Aranđelovca.

Naime, Mirko Fridman, alias Mirko Mirković, vratio se iz zarobljeništa u Nemačkoj u Zagreb. O tom događaju Lea me je upoznala negde u novembru 1945. godine. Vrlo nestrpljiv da saznam hoće li Lea nastaviti ili raskinuti naš brak, uzeo sam odsustvo i otputovao u Zagreb da o tome otvoreno razgovaramo.

U Domu vojnih studenata u Zagrebu Lea mi je, posle susreta rekla da je razgovarala sa Mirkom i odlučila da nastavi život sa mnom. Moram da priznam, da baš nisam očekivao takav rasplet. Bio sam ponosan na takvu Leinu odluku i vratio se u Niš u svoju jedinicu. Razmišljao sam o tome da Leu ništa nije obavezivalo da donese takvu odluku. Brak koji je sklopljen u Arandelovcu nije više bio važeći. Kasnije, negde 1953. godine, zvaničnim upisom u knjige venčanih u Arandelovcu izvršen je upis pravih Leinih podataka.

Lea i Sava Bogdanov sa kćerkom Brankom

Još jedan značajan događaj iz našeg zajedničkog života vredan je pomena. Prilikom popisa stanovništva na dan 31. marta 1953. godine data je mogućnost izjašnjavanja o nacionalnoj pripadnosti popisnika. Prilikom popunjavanja popisnih lista bilo je u tadašnjoj Vojnoj bolnici, među Jevrejima, dileme kako da popune tu rubriku. Jednog od tih dana Lea je došla kući dvoumeći se šta da upiše. Tom prilikom navela je da se neki od njenih kolega izjašnjavaju kao Srbi, Hrvati, Bosanci i slično zavisno od mesta rođenja ili drugih osećanja pripadnosti. Takvo izjašnjavanje podržavala je politička linija u Vojnoj bolnici, na šta mi je Lea rekla: „Rođena sam u Osijeku, a nisam Hrvatica, udala sam se za tebe koji si Srbin, ali Srpkinja nisam.“ Upitao sam: „Pa dobro, šta si ti?“ Usledio je odgovor: „Majka i otac su bili Jevreji i ja mogu da budem samo Jevrejka.“ Rekao sam da je to jedino ispravno i da u popisnu listu stavi da je Jevrejka po nacionalnosti, bez obzira na političke sugestije za opredeljivanje.

U vreme pre početka, a naročito posle izraelsko-egipatskog rata 1967. godine, došlo je do porasta antisemitizma u Jugoslaviji. Antisemitizam je počeo da se primećuje u svakodnevnom životu ali je bio prisutan, u prikrivenoj meri, i u redovima JNA. Početkom 1969. godine Lea mi je govorila o pojedinim antisemitskim ispadima koje doživela na poslu. Na primer, zahtevalo se da svi zaposleni u Vojno-medicinskoj akademiji daju krv za Arape. Lea nije pristala i javno je rekla da smatra da, imajući u vidu njenu nacionalnu pripadnost, ona to ne može.

U jednom od razgovora pitala me je mogu li dobiti postavljenje u nekom od predstavništava Privredne komore Jugoslavije u inostranstvu. Zaključila je da bi to, možda, bio način da se za izvesno vreme skloni iz Vojno-medicinske akademije.

Tako sam, u drugoj polovini 1969. godine, dobio postavljenje za šefa predstavništva Privredne komore Jugoslavije u Indiji, sa sedištem u Kalkuti. Tu dužnost sam preuzeo u oktobru 1969. a Lea mi se priključila odmah početkom 1970. godine pošto se, prethodno, penzionisala i prevela u rezervni sastav JNA.

Ubrzo po dolasku Lea je uspostavila veze sa medicinskim i humanitarnim krugovima u Kalkuti. U kratkom vremenu postala je jedan od viđenijih i poštovanih članova društvenog života Kalkute. U slobodnom vremenu proučavala je indijsku filozofiju i istoriju. Njeno angažovanje u društvenom životu Kalkute doprinelo je i mom ugledu u poslovnom svetu Indije. Veoma često, ugled koji je ona stekla otvarao mi je vrata i u onim segmentima privrede koji su bili rezervisani prema istočno-evropskim zemljama.

Po penzionisanju najpre smo posetili Izrael gde je Lea imala mnogo prisnih prijatelja u kibucu Šar Haamakim i Gat. Bila je izuzetno toplotno primljena od svojih prijatelja sa kojima se poznavala sa hahšare, na kojoj je učestvovala 1935. godine.

Posle Leine smrti Branka i ja dali smo da se u Šumi sećanja u Jerusalimu, zasadi 10 stabala u znak sećanja na našu Leu.